

Oikeusministeriö

Lausuntopyyntö VN/5966/2019

Luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi; sisäministeriön lausunto

Oikeusministeriö on pyytänyt sisäministeriöltä lausuntoa koskien luonnosta hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi.

Esityksessä ehdotetaan säädettäväksi vanhemmuuslaki ja muutettavaksi hedelmöityshoidoista annettua lakia. Isyyslaki ja äitiyslaki kumottaisiin. Lisäksi ehdotetaan vanhemmuuslain säätämistä aiheuttamia välttämättömiä muutoksia lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta annettuun lakiin, lapsen elatuksesta annettuun lakiin, rekisteröidystä parisuhteesta annettuun lakiin, oikeusgeneettisestä isyystutkimuksesta annettuun lakiin, kansalaisuuslakiin, elatustukilakiin ja sosiaalihuoltolakiin. Esityksen pääasiallisena tavoitteena on äitiys- ja isyyslakien tekninen yhdistäminen.

Ehdotetut lait on tarkoitettu tulemaan voimaan 1.1.2023. Vanhemmuuslain täytäntöönpanoon on varattava aikaa siksi, että uusi lainsäädäntö edellyttää muutoksia väestötietojärjestelmään sekä uuden sähköisen ennakkotunnustamisjärjestelmän luomista. Aikaa tarvitaan myös lomakkeiden uudistamista sekä tiedotusta ja koulutusta varten.

Sisäministeriö lausuu asiassa seuraavaa.

Esityksen mukaan sen pääasiallisena tavoitteena on äitiys- ja isyyslakien tekninen yhdistäminen, mitä voidaan sisäministeriön näkemyksen mukaan pitää tavoiteltavana ja kannatettavana tasa-arvo- ja yhdenvertaisuusnäkökulmat huomioiden. Sisäministeriön kannan mukaan myös käytännön kannalta olisi toimivampaa säädellä äitiyden ja isyyden toteamisesta, vahvistamisesta ja kumoamisesta yhdessä laissa nykyisten kahden sijaan.

Sisäministeriö yhtyy esityksen näkemykseen, jonka mukaan esityksen keskeiset vaikutukset kohdistuvat lapsiin, ja että ehdotuksella pyritään turvaamaan lapsen oikeutta molempiin vanhempiin ja suojaamaan lapsen etua ja yhdenvertaisuutta eri perherakenteissa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksessa edellytetyllä tavalla. Vaikutukset kohdistuvat lapsiin sekä suoraan että välillisesti vanhemmuuden vahvistamis- ja kumoamisenmenettelyihin kohdistuvien vaikutusten kautta. Esityksessä ehdotettu 30 päivän varoajan poistaminen vanhemmuuden vahvistamisenmenettelyn nopeuttamiseksi ja selkeyttämiseksi on sisäministeriön näkemyksen mukaan kannatettavaa. Yhtä

Postiosoite
Postadress
Postal Address
Sisäministeriö

Käyntiosoite
Besöksadress
Office

Puhelin
Telefon
Telephone

Faksi
Fax
Fax

s-posti, internet
e-post, internet
e-mail, internet

laila sisäministeriö katsoo, että on kannatettavaa pyrkiä turvaamaan lapsen oikeus kahteen vanhempaan esityksessä esitetyn mukaisesti ja YK:n lasten oikeuksien sopimuksen 7 artiklassa tarkoitetulla tavalla. Luonnoksessa on esitetty, että keskeytetyn vanhemmuuden selvittäminen voitaisiin aloittaa uudelleen myös lastenvalvojan aloitteesta. Sisäministeriön näkemyksen mukaan tällä turvataan osaltaan lapsen oikeutta molempiin vanhempiin.

Esityksessä on todettu vanhemmuuden vahvistamisella olevan suoria oikeusvaikutuksia muun muassa lapsen huoltajuuteen, nimenantoon ja matkustusasiakirjojen myöntämiseen. Sisäministeriön näkemyksen mukaan lapselle nykyistä ripeämmin rekisteröitävä vahvistetun vanhemman sukunimi ja passin myöntäminen halutulla nimellä helpottavat ja parantavat osaltaan lapsen ja myös koko perheen asemaa. Sisäministeriö korostaa lapsen edun arvioimisen merkitystä viranomaistoiminnassa vanhemmuuslain säädöksiä sovellettaessa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen edellyttämällä tavalla. Sisäministeriö pitää myös tärkeänä, ettei alaikäisen lapsen sukulaisuussuhteita muuteta tai kumota liian kepeästi ilman, että yksittäistapauksessa arvioitaisiin myös lapsen etua lapsen oikeuksien sopimuksen 8 artiklan mukaisella tavalla.

Esityksessä ehdotetaan luovuttavaksi 30 päivän varoajasta, joka liittyy isyyden tai äitiyden tunnustamiseen ennen lapsen syntymää. Ehdotuksen mukaan tunnustaja, lapsen synnyttänyt äiti tai perheen ulkopuolinen henkilö, joka katsoo olevansa lapsen vanhempi tunnustajan sijaan, ei voisi enää lapsen syntymän jälkeen peruuttaa tunnustamista tai kiistää tunnustajan vanhemmuutta siten, että siihen liittyisi välittömiä oikeudellisia vaikutuksia. Luopumista perustellaan esityksessä sillä, että mahdollisuutta on nykyisin käytetty erittäin vähän, ja koska merkittävässä valtaosassa tapauksia on lapsen edun mukaista, että vanhemmuus voidaan vahvistaa mahdollisimman pian lapsen syntymän jälkeen. Nykyisessä muodossaan 30 päivän varoaika viivästyttää selvissä tapauksissa tarpeettomasti lapsen toisen vanhemman vahvistamista lapsen syntymän jälkeen. Sisäministeriö pitää 30 päivän varoajasta luopumista perusteltuna, mutta pitää edelleen yhtä tärkeänä, että epäselvissä tapauksissa on esityksen mukaisesti kuitenkin tarpeen laajentaa mahdollisuutta selvittää lapsen vanhemmuus vanhempien pyynnöstä lapsen syntymän jälkeen ja laajentaa mahdollisuutta lapsen vanhemmuuden kumoamiseksi.

Sisäministeriö pitää tärkeänä, että tunnustamisen peruuttamis- tai kiistämismahdollisuus ehdotetaan kuitenkin säilytettäväksi siltä osin kuin peruutus tai kiistäminen tehdään Digi- ja väestötietovirastolle ennen lapsen syntymää. Peruuttamis- ja kiistämismahdollisuus syntymän hetkeen asti ei esityksen mukaan viivästyä lapsen vanhemmuuden vahvistamista toisin kuin syntymän jälkeinen varoaika. Digi- ja väestötietovirasto ei voisi edelleenkään vahvistaa vanhemmuutta, jos sillä on aihetta epäillä, että tunnustaja ei ole lapsen vanhempi. Näiltä osin sisäministeriö katsoo ehdotuksien olevan perusteltuja.

Esityksen perusteella sitä valmisteltaessa on huomioitu myös ehdotus useamman kuin kahden oikeudellisen vanhemman mallista sekä äitiys- ja isyys-nimikkeistä luopumisesta niin, että vanhemmuus kirjattaisiin yhtenä vanhemmuutena väestötietojärjestelmään. Sisäministeriö yhtyy tältä osin esityksessä esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan ehdotusten toteuttaminen edellyttäisi vanhemmuuslain periaatteellista uudelleentarkastelua ja perheoikeudellisten peruslähtökohtien muuttamista. Sisäministeriö toteaa esityksen mukaisesti, että erityisesti useamman oikeudellisen vanhemman mallilla olisi laajoja taloudellisia ja lainsäädäntövaikutuksia myös muun muassa verotus- ja etuusjärjestelmään. Esityksessä on todettu äitiys- ja isyys-käsitteistä kokonaan luopumisen edellyttävän lukuisia tarkistuksia muualle lainsäädäntöön, jotka valtaosin olisivat teknisluonteisia osan edellyttäessä

myös sisällöllistä uudelleenarviointia. Sisäministeriö pitää tätä näkemystä perusteltuna. Sisäministeriö yhtyy esityksessä esitettyyn näkemykseen, jonka mukaan vanhemmuutta koskevien merkintöjen muuttamista vastaamaan muutettua sukupuolta on tarkoituksenmukaisinta selvittää ja toteuttaa transeksuaalin sukupuolen vahvistamista koskevan lain (563/2002) uudistamisen yhteydessä.

Sisäministeriö toteaa, että luonnos hallituksen esitykseksi eduskunnalle vanhemmuuslaiksi on tehty kattavasti eikä siinä ole suoranaisesti tuotu esille sellaisia seikkoja, joilla olisi mainittu olevan vaikutuksia poliisihallintoon. Esitys vanhemmuuslaiksi sisältää rangaistussäännöksen valmisteilla olevan lain 9 luvun 64§:ssä perättömän lausuman antamisesta vanhemmuuden vahvistamista koskevassa asiassa, jonka tutkiminen mahdollisena rikosasiaana voi tulla esitutkintaviranomaisen tehtäväksi. Sisäministeriö toteaa valmisteilla olevan lainkohdan olevan kirjattu luonnokseen hallituksen esityksestä tarkkarajaisesti ja kattavasti. Luonnosesityksessä on sisäministeriön näkemyksen mukaan selvästi säädetty ne tilanteet, joissa säädöksessä kuvailtu tunnusmerkistö voi toteutua, mitkä ovat tunnusmerkistön toteutumisen edellytykset ja mikä taho lainkohdassa rangaistavaksi säädettyyn tekoon voi syyllistyä. Sisäministeriö toteaa lisäksi, että säädöksessä kuvaillun teon rangaistavuuden edellytyksenä oleva teon tahallisuus on todettu luonnoksessa hallituksen esitykseksi, joskaan tahallisuudesta ei ole kirjausta puheena olevassa valmisteilla olevassa lainkohdassa. Lain soveltajan kannalta sisäministeriö ehdottaa harkittavaksi, tulisiko tahallisuudesta olla lainkohdan soveltamisen helpottamiseksi kirjaus hallituksen esityksen lisäksi myös valmisteilla olevassa vanhemmuuslain säännöksessä. Sisäministeriö toteaa myös, ettei luonnoksesta käy ilmi esitutkintaviranomaisen vuosittain äitiyslain 49§ ja isyyslain 57§ rangaistussäännösten perusteella tutkittavien asioiden lukumäärä. Edellä mainittujen rangaistussäännösten yhdistämisessä valmisteilla olevan vanhemmuuslain 64§:ksi on otettava huomioon se mahdollisuus, että esitutkintaviranomaisen tutkittavaksi mainitun lainkohdan perusteella tulevien asioiden lukumäärä voi kasvaa. Sisäministeriön näkemyksen mukaan nyt ehdotettavana oleva rangaistussäännös yhdistää äitiys- ja isyyslakien rangaistussäännökset sukupuolineutraalilla tavalla. Luonnoksessa hallituksen esitykseksi on myös tuotu sisäministeriön mielestä riittävän hyvin ilmi ehdotettavan säädöksen toissijaisuus, mikäli muualla laissa samasta teosta on säädetty ankarampi rangaistus sekä esitetty esimerkkejä säännöksen mahdollisesti syrjäyttävistä muista lakisäännöksistä.

Muutokset kansalaisuuslakiin

Vanhemmuuslain yhteydessä tehtäisiin kansalaisuuslakiin pieniä muutoksia, jotka olisivat luonteeltaan teknisiä. Sisäministeriön maahanmuutto-osastoa on kuultu näistä muutoksista hallituksen esitystä valmisteltaessa. Muutokset koskisivat kansalaisuuslain 9 §:n 3 momenttia, 26 §:ää ja 32 §:ää, joissa on viitattu äitiyslakiin. Viittaus äitiyslakiin korvattaisiin viittauksella vanhemmuuslakiin. Lisäksi 9 §:n 3 momentin sanamuotoa tarkennettaisiin hieman. Sisäministeriö katsoo, että esitysluonnoksessa on otettu huomioon kansalaisuuslain asiaan kuuluvat kohdat ja että muutosehdotukset ovat asianmukaisia.

Sisäministeriön maahanmuutto-osastolla on valmistunut vuonna 2020 esiselvitys, jonka mukaan myös kansalaisuuslaissa olevia lapsen kansalaisuuden saamista koskevia säännöksiä voitaisiin yksinkertaistaa. Tämä koski myös vanhemmuuslain yhteydessä muutettaviksi ehdotettuja 9 ja 26 §:ää. Lokakuussa 2020 on asetettu kansalaisuuslain säädöshuoltoon painottuva lakihanke, jossa valmistellaan tarvittavat muutokset esiselvityksen ja siitä saadun lausuntopalautteen pohjalta. Sisäministeriössä valmisteltava hallituksen esitys on tarkoitus antaa eduskunnalle vuoden 2022

kevätistuntokaudella, siis näillä näkymin syksyllä 2021 annettavan vanhemmuuslakiesityksen jälkeen.

YK:n yleissopimus vammaisten henkilöiden oikeuksista

Sisäministeriö kiinnittää huomiota sääntelyn ristiriitaisuuteen suhteessa YK:n yleissopimukseen vammaisten henkilöiden oikeuksista (jatkossa YK:n vammaissopimus). Suomi on ratifioinut YK:n vammaissopimuksen vuonna 2016. Sopimus velvoittaa huomioimaan vammaisten henkilöiden erityistarpeet ja takaamaan vammaisille samat yhteiskunnallisen osallistumisen mahdollisuudet kuin kaikille muillekin. YK:n vammaissopimuksen 7 artiklassa säädetään vammaisten lasten oikeuksista ja 23 artiklassa säädetään kodin ja perheen kunnioittamisesta. YK:n vammaissopimusta ei ole huomioitu esityksessä.

Vanhemmuuslain 34 §:ssä ehdotetaan säädettäväksi, että mitä esityksen 14 §:ssä ja 22 §:n 2 momentissa sekä 34 §:n 1 momentissa säädetään 15 vuotta täyttäneen lapsen mielipiteen vaikutuksesta asiaan, ei sovelleta, jos lapsi ei mielenterveyden häiriön, kehitysvammaisuuden tai muun vastaavan syyn vuoksi kykene ymmärtämään asian merkitystä. Ehdotettu sääntely on YK:n vammaissopimuksen 7 ja 23 artiklan vastainen ja asettaa vammaiset lapset eriarvoiseen asemaan muiden lasten kanssa.

YK:n vammaissopimuksen 7 artiklan mukaan vammaisilla lapsilla on oikeus ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen on annettava asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja että heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi. Myös kaikissa vammaisia lapsia koskevista toiminnoissa on otettava ensisijaisesti huomioon lapsen etu. Suomi on sitoutunut 7 artiklan mukaisesti varmistamaan, että vammaisilla lapsilla on oikeus vapaasti ilmaista näkemyksensä kaikissa heihin vaikuttavissa asioissa ja että heidän näkemyksilleen annetaan asianmukainen painoarvo heidän ikänsä ja kypsyytensä mukaisesti, yhdenvertaisesti muiden lasten kanssa, ja että heillä on oikeus saada vammaisuutensa ja ikänsä mukaista apua tämän oikeuden toteuttamiseksi.

Suomi on sitoutunut YK:n vammaissopimuksen 23 artiklan mukaisesti varmistamaan vammaisten henkilöiden oikeudet ja vastuut, jotka liittyvät huoltoon ja holhoukseen, edunvalvontaan, lasten adoptointiin tai vastaaviin järjestelmiin, sikäli kuin kansallinen lainsäädäntö tuntee nämä käsitteet; kaikissa tapauksissa lapsen etu on asetettava etusijalle. Suomen valtion on kyseisen artiklan nojalla varmistettava, että vammaisilla lapsilla on yhdenvertaiset oikeudet perhe-elämään ja että lasta ei eroteta vanhemmistaan näiden tahdon vastaisesti, jolleivät toimivaltaiset viranomaiset, joiden päätökset voidaan saattaa tuomioistuimen tutkittaviksi, sovellettavien lakien ja menettelyjen mukaisesti toteuttaa erottamisen olevan tarpeen lapsen edun turvaamiseksi. Missään tapauksessa lasta ei saa erottaa vanhemmistaan lapsen oman tai toisen tai molempien vanhempien vammaisuuden perusteella.

Kansliapäällikkö

Kirsi Pimiä

Asiantuntija

Janne Juujärvi

Jakelu OM Oikeusministeriö

Tiedoksi Ministeri Ohisalo
Valtiosihteeri Parviainen
Ministerin erityisavustajat
SM/PO
SM/PEO
SM/MMO
SM/RO
SM/KTY